

Luise Maria Ruhdorfer

KOROŠKI PASIJONI

Moj Bog, zakaj si me zapustil?

RAZISKOVALNI POLOŽAJ

Luise Maria Ruhdorfer se v svoji diplomski nalogi ukvarja z razvojem pasijon-
skih iger v nemškem, slovenskem in gornjeitalijanskem jezikovnem prostoru in v
njej obravnava slovensko igro o Kristusovem trpljenju „Terplenje in smrt Jezusa
Kristusa“, ki jo je napisal Edmund Müller leta 1931 deloma s pomočjo kostanjske-
ga pasijona Andreja Šusterja, pd. Drabosnjaka v Drabosinjah, in deloma s pomo-
čjo slovenske Biblije.¹

V drugi knjigi Luise Maria Ruhdorfer predstavlja koroška nemška in slovenska
besedila, ki so povezana s pasijonskimi igrami ali predstavljajo igre o Kristusovem
trpljenju v enem ali drugem koroškem deželnem jeziku. Med njimi sta dve igri o
Kristusovem trpljenju in slovenski Marijin pasijon Valentina Birta iz Sel iz leta
1902 ter del slovenskega Kapelskega pasijona.²

V okviru projekta Evropske unije pod vodstvom prof. Franca Križnarja z Uni-
verze v Mariboru bo Luise Maria Ruhdorfer izdala še tretjo knjigo o temi duhovne
ljudske igre, v kateri bosta med drugim tako božična igra kakor tudi igra o Kristu-
sovem trpljenju Jožefa Urana, ki ju je napisal konec 19. stoletja v Lipi nad Vrbo.³

Poleg tega avtorica upošteva v tem članku zadevna raziskovanja o pasijonski
igri, ki so jih objavili prof. Herta Maurer - Lausegger, prof. Erik Prunč in drugi do
31. oktobra 2011.

UVOD

Podnaslov se nanaša na drugo Jezusovo besedo na križu (Mk 15,34). Sedem
zadnjih Jezusovih besed na križu je torej ohranjenih iz evangelijev Biblije. Rim-
skokatoliškim duhovnikom so bili znani že v zgodnjem srednjem veku vsaj v latin-
ščini, dolgo preden je Martin Luter prevedel Biblijo v času reformacije leta 1534 v
celoti v nemščino. V slovenščino sta Biblijo prevedla Primož Trubar med leti 1555
(Matejev evangelij) in 1582 z objavo nove zaveze in nekaterih delov iz stare zaveze
ter Jurij Dalmatin leta 1584 s celotno izdajo Biblije. Od reformacije naprej so imeli
verni kristjani v nemščini in slovenščini dostop do verskih resnic.

Ker je Rimskokatoliška cerkev v srednjem veku široki množici božjega ljudstva
zamolčala oznanjenje Odrešenika v posameznem deželnem jeziku, so se iz litur-
gije razvile duhovne igre, med njimi tudi pasijonske ljudske igre, ki so jih nemški
rudarji prinesli v Šentvid ob Glini in so jih od tam širili po bližnjih dolinah od leta

1600 naprej. V nadaljevanju so torej igrali v dolinah rek Metnitz, Krke in Gline v rednih presledkih, pri čemer so prepovedi cesarsko-kraljevske in rimskokatoliške oblasti povzročile premestitev amaterskih iger iz mest v trge in nato v oddaljene vasi.⁴

LITURGIČNA BESEDILA

Pri liturgičnih besedilih so bili vernikom v celotnem alpsko-jadranskem prostoru znani vsaj deli iz evangelijev in s tem Jezusovo življenje, njegovi čudeži, njegovo trpljenje in njegovo umiranje. S tem so sledili vsako leto v postnem času ponavljanja sedmih zadnjih Jezusovih besed na križu, posebna liturgija na veliki četrtek in veliki petek, pobožnost božje glave in križev pot. Tesno s tem povezano je bilo nastajanje pasijonskih pesmi, ki so jih predvajali katoliškemu občinstvu tako v cerkveni liturgiji kakor tudi pri tako imenovanem pasijonskem petju. V tej zvezi je zanimivo dejstvo, da je že Martin Luter za evangeličane odklanjal uprizoritve pasijonskih ljudskih iger kot spektakel.⁵

VERSKA NABOŽNA KNJIŽEVNOST

Medtem ko so liturgična besedila in pesmi pisali rimskokatoliški učenjaki in duhovniki in jih je potrdila rimskokatoliška hierarhija za liturgijo, se je hkrati razvijala versko-didaktična nabožna književnost, ki so jo pisali rimskokatoliški duhovniki ali vsaj redovniki, ustrezno mesto med katoliškimi verniki pa si je lahko ustvarila šele s časom in korak za korakom jo je kot mogočo eksegezo priznalo rimskokatoliško cerkveno vodstvo. Takšne splošno razumljive razlage so na primer legende svetnikov v zbirki „Zlate legende“ dominikanskega meniha Jakoba de Voragine (okoli 1230–1298), ki je ohranjena še kot rokopis iz leta 1282 in vsebuje tudi traktate o cerkvenih praznikih, ter tako imenovano „**knjigo o Kristusovem življenju**“ p. Martina von Cochema (1634–1712), ki jo je napisal v dveh delih in je izšla prvič v Mainzu pri založbi Zubrodt leta 1677 in je do leta 1912 doživela številne nove izdaje.

Prvi del je ohranjen v predelavi iz leta 1841 in ima naslov „Das große Leben Christi⁶ oder ausführliche, andächtige und bewegliche Beschreibung des Lebens und Leidens unferes Herrn Jesu Christi und seiner glorwürdigsten lieben Mutter Maria ...“, kar bi bilo po slovensko „Veliko življenje Kristusa ali izčrpen, pobožen in razgiban opis življenja in trpljenja Gospoda Jezusa Kristusa in njegove slavne drage matere Marije, od vseh njihovih prijateljev, namreč: sv. Ana in njene matere, sv. Jožefa in Joahima, sv. Janeza Krstnika in evangelista, sv. Štefana, sv. Magdalene in Marte, sv. Nikodema in Jakoba, Jožefa iz Arimateje. Prvi del, v katerem so najodličnejše stvari, ki so se dogajale od stvarstva sveta do uničenja Jeruzalema, zgodbo stare in nove zaveze v judovski deželi, in so v bibliji opisani nekoliko temno in

kratko, izčrpno pojasnjeno in nakazano. Z razgibanim opisom poslednje sodbe in pekla. Novo izdali številni duhovniki. V kraju Landshut, leta 1841.“ Drugi del je še danes ohranjen v obdelani novi izdaji iz leta 1859, pri čemer naslov vsebuje le Jezusa Kristusa, Božjo mater s prijateljskimi svetniki.

Ta knjiga o Kristusovem življenju poleg dejstev iz Svetega pisma s pristankom treh papežev in dveh koncilov upošteva razodetje sv. Brigitte in pisma cerkvenih očetov in je bila napisana za pobožne duše in ne za teologe, kakor je izrecno zapisal avtor v predgovoru k prvemu delu. V drugem delu je p. Martin na okoli 350 straneh razvil trpljenje Jezusa Kristusa in njegove matere Marije. Nadalje je v njem govoril o življenju sv. Janeza in sv. Marte ter sv. Magdalene, opisuje vstajenje Jezusa Kristusa, Kristusov vnebohod in binkoštni čudež in obravnava pomen svetih krajev v Jeruzalemu in v celotni sv. deželi.⁷

II. Kapitel

Wie Christus seiner Mutter sein Leiden offenbarte.

Die gegenwärtige Geschichte ist so traurig und rührend, daß sie dich, wofern du nur eine geringe Liebe zu Jesus und Maria tragest, zum herzlichsten Mitleid bewegen kann. Lebe sie daher langsam und andächtig zur Ehre des Herzenleids Jesu und Mariä, so wird ohne Zweifel dein hartes Herz erweicht werden.

Am Mittwoch nahm Maria ihren Sohn allein in ein Zimmer, und wollte ihm in großer Vertraulichkeit ihr großes Herzenleid klagen. Als sie nun so beisammen saßen, sprach die hochbetrübte Mutter: „Mein allerliebster Sohn! obwohl ich nicht würdig bin, mit dir, als meinem Gott und Herren, zu reden, so gebrauche ich dennoch, weil du auch zugleich mein wahrer natürlicher Sohn bist, die mütterliche Freiheit und will etwas von dir begehren, was du mir nicht ver sagen wollest“. Christus sprach: „Meine allerliebste Mutter! du weißt, daß ich allzeit eine kindliche Liebe gegen dich getragen habe, darum sage mir, was dein Begehren sei, und ich will's dir nicht ab schlagen.“

Martin von Cochem, Das große Leben Christi. 2. del, 1859, str. 4 f.

V nemškem govornem prostoru so nato nastale podobne nabožne knjige, kot npr. „Velika knjiga življenja Jezusa“ Gašparja Erharda, ki je bila natisnjena leta 1846 v Augsburgu in jo hranijo v muzeju običajev v Metnitzu. Natančen naslov bi bil po slovensko: „Gašparja Erharda sveto pismo, doktorja in župnika v Paaru na Bavarskem, krščanska hišna knjiga, ali veliko življenje Jezusa Kristusa, z izčrpnimi, močnimi in nabožnimi opisi, pripovedmi in molitvami. Za pojasnitev in čaščenje trpečega trpljenja našega Gospoda in Odrešenika Jezusa Kristusa, z dodatkom zadnjih štirih stvari, 13., nova predelana izdaja Simona Buchfelnerja, 2. del, v Augsburgu 1846, založba Matth. Rieger.“ Poleg naslovnice so v tej knjigi na

levi strani naslikane naslednje postaje Kristusovega trpljenja: „Ecce homo, Smrtna sodba Kristusa, Kristusovo nošenje križa, Zaničevanje Kristusa, Kristusov padec pod križem, Kristusovo kronanje, Veronika s potnim prtom, Pribitje Kristusa na križ.“ Podpisi so tam seveda v nemščini.

MARIJIN PASIJON

Nemško govoreči ljudski pisatelji so iz takih nabožnih knjig prepisovali trpljenje in umiranje Jezusa Kristusa in trpljenje njegove matere Marije in prijateljskih oseb ter jih preoblikovali v tako imenovani Marijin pasijon v prozo ali v rime. In v slovensko govorečem jezikovnem prostoru so imele vsaj samostanske knjižnice takšne knjige, tako da so lahko iz njih prepisovali duhovniki, redovniki in laiki, iz njih je nato nastal slovenski Marijin pasijon. Za široko publiko je Mohorjeva založba v Celovcu od leta 1861 naprej izdajala tudi nabožno književnost, kot npr. prevod zgoraj navedene velike knjige Kristusovega življenja Gašparja Erharda.⁸

Takšno apokrifno besedilo je rokopis „**Device Marijæ Passijon**“ Valentina Birta iz Sel iz leta 1902, ki sega nazaj na besedilo Valentina Koglerja iz leta 1846. Rokopis Valentin Birta obsega 74 strani v majhnem formatu zvezane blagajniške knjige. Besedilo v prozi vsebinsko ni razčlenjeno in je napisano v podjunskem narečju, na kar nakazujeta neuporaba za ziljščino tipičnega „é“ oziroma „k“, kakor je v navadi v narečju Spodnjega Roža, pri čemer je uporabljena že gajica. Pisava in slovnica pa seveda nista uporabljene dosledno. Avtor Valentin Birt je moral torej dalj časa živeti v Selah in je ohranil stike s Podjuno. Začetek tega slovenskega Marijinega pasijona je direkten prevod zgornjega citata iz knjige o Kristusovem življenju Martina von Cochem.⁹

Device Marijæ Passijon. Al Premišlovanje Terpljenja Jezusa Kristusa in Žalost Device Marije.

Na velko sriedo uzame Marija Jezusa samega na stran v eno Kamro in začne njemu svoje velko Nadlogo in Žalost tožit. Kir sta pa ona dva ukupej sedela, pravi ta žavastna Mati k' njemu: »Oh, moj preljubznivi sin, velko Žavast in Grenkust, sen jaz s tabo preterpela, ker sem s tabo v Egipt rajžava, kolko straha noj Mraza in na vsim Pomankanja, ja, v Porodu nisem mogva Herpeg dobiti. Zavol tega mislim jaz, da ti moje Prošnje k na boš dov udaru, ker si ti moj ljubeznivi sin, in jaz tvoja prava Mati; zato jaz hočem s tabo serčno govoriti, kakor z mojim Bogam in Gospodam, in tebe za eno Reč lepo prositi.« Na tu pravi Jezus, »oh moja precartana Mati, ti ja doro veš, da sem jaz vselaj proti tebi eno otroško Ljubezen imel, satu povej, kaj je tvoja Prošnja, in jaz jo tebe ne bom dol udaril, al ni črez Voljo moga nebeškega Očeta.«

Valentin Birt: Device Marijæ Passijon. ... Rokopis, Sele, 1902, str. 1 f.

Pri obeh omenjenih Marijinih pasijonih iz Sel gre torej za predstopnjo nerazčlenjene proze o trpljenju božje matere Marije. Prav tako je treba po moji oceni sem uvrstiti tudi druge takšne rokopise, kakor tistega Simona Kosina iz Slovenjega Plajberka iz časa okoli leta 1892 s posebnostmi iz ziljskega in rožanskega narečja ali tistega Rosalie Zimmermann iz Kozloza pri Brdu (blizu Šmohorja) z dne 31. marca 1917, ki je napisan v bohoričici in gajici, z ziljskimi narečnimi izrazi.¹⁰

Andrej Šuster pa je napisal svoj „Marijin pasijon“ v akrostihih po nemški abecedi in ga je izdal v tiskani obliki leta 1811. Naslov tega Marijinega pasijona se glasi „PACION TU JE POPISVANIE OD TERPLEINIA JESUSA KRISTUSA INU NIEGOVE SHALOSTNE MATARE MARIE DEVIZA. Tæ Pasion je venka uʒet is taiftih Bukou katere se jemenujajo Kriftusava shiulenjä ali Chrifte Leben = Buch inu uʒ druk dane uʒ tem lete od Andreja Shuesterja Drabosnika eniga poredniga Paura uʒ Korotane. M.D.CCCXL.“¹¹

Že France Kotnik je v svoji disertaciji na Univerzi v Gradcu leta 1907 o življenju in delu Andreja Šusterja napisal, da je on svoj Marijin pasijon oblikoval po nemškem vzorcu iz Cochemovega Kristusovega življenja, ki pa je bil razčlenjen v poglavja. Drabosnjak je v istem letu objavil tudi dele iz tako imenovanega Cochemovega dela v slovenščino. Celotni slovenski prevod tega je izšel še pred letom 1824.

Po Herti Maurer - Lausegger se Drabosnjakov jezik v njegovem rimnem Marijinem pasijonu bliža višji koroško-kranjski tradiciji katoliškega verskega obreda, tako da je etnologinja v svoji obširni razpravi postavila vprašanje o duhovniku kot lektorju, kajti druga Drabosnjakova dela nikakor ne dosegajo tako visoke jezikovne ravni. Znanstveno utemeljena geneza o Marijinem pasijonu pa še manjka.¹²

P A S I O N.

Na velko Srido usåme Maria
Jesufa samiga najtran uʒ eno
Kamro inu sazhne niemu ųvojo.
velko nadluego, inu shauųt to-
shiti. Kir ųta pak ona dba ukupa
ųedeua, pravi ta shauųna Mati kʼ
niemu: oh! moj prelubeųnivi Sin.

Q velko shauųti, inu gren-
kueųti ųem jeųt ųtabo shie
preterpeua, ki ųem ųtabo uʒ
Egypt rajshaua, kuelko ųtrahu
noi mrasa, inu na uųem pomån-
kenje, ja uʒ porodi kir niųem
mogua gerperg dobiti sa volo ta?.

Rajtam jeųt, de ti kna bosh
mojo proshnjo doui uʒ da-
rou, kir si ti moj lubi sin, inu
jeųt tvoja prava Mati, satu o-
zhem jeųt ųtabo serzhnu, koker
is mojem Buęgam govoriti, inu
tebe lepu sa eno rezh proųiti.

Saj ti viesh, pravi Jesus kʼ Ma-
rii: oh! moja zartana Mati,
jeųt ųem uųolej prueti tebi eno
otroshko lubieųen jemou, satu
povej kaj je tvoja proshnja, inu
jeųt tebi jo nabodem doui uʒ da-
rou, aku ni zhes volo mojga
Ozheta.

Lausegger: Marijin pasijon 1811. V Celovcu: Mohorjeva, 1990, faksimile, str. 4.

KAPELSKA PASIJONSKA KOMEDIJA

Podobno kot je bil Marijin pasijon iz Sel vzorec za v 296 akrostihih napisan Marijin pasijon Andreja Šusterja, temelji ohranjena kapelska pasijonska komedija brez dialoške členitve na „Pasijonu“ v prozi, ki predstavlja ljudski prepis štirih evangelijev v slovenščini¹³.

Ko je Jezus končal vse te govore, je rekel svojim učencem: »Veste, da bo čez dva dni velika noč; in Sin človekov bo izdan, da ga bodo križali.« Tedaj so se zbrali veliki duhovniki in starešine ljudstva na dvoru vélikega duhovnika, ki mu je bilo ime Kajfa. Sklenili so, da bodo Jezusa z zvijačo prijeli in usmrtili, vendar so dejali: »Nikar na praznik, da ne nastane hrup med ljudstvom.« (Mt 26, 1-5.)

Pasijon.

Tu je popisano trpljenje Jezusa Kristusa našiga Gospoda: po spisu vseh štirih Evangelistah.

Kadar se je približal praznik teh opresnih kruhov, kateri se imenuje Velika noč, je Jezus k svojim Učencem rekel: Vi veste, da bo čez dva dni Velika noč: in sin tega človeka bo izdan, da bo križan. Tedaj so se ukupe zbrali višji teh Farjov pisarjev in Starejši tega ljudstva, na dvor tega višjega farja, kateri je bil imenovan Kajfež, so svet držali, kaku bi Jezusa pregnali ujeli in umorili oni pa so se ljudstva zbali, in so rekli: nikar ob tem prazniku, da kej en hrup med ljudmi ne naustane.

Pasijon. Rokopis, fragment, str. 75. V: Valentin Birt. Device Marijæ Passijon. ... Rokopis, Sele, 1902.

Kapelška pasijonska komedija je torej dramatiziran del iz evangelijev, ki ga je napisal klerik ali laik, predvsem iz Matejevega evangelija, pri čemer jezik ustreza ljudski rabi.

Ta ponishna Pri[toua Chri]tu[]oua

Priedi je te predgouor, po predgouoru priede Chri]tu[] is [oimi 12 Jogrami [emkei ino tako govori.

Nr. 1. [Jezus:] Lubi otrozhizhi, vi ve[te de bo zhies dua dni velika nuezh inu Sin tiga zhloveka bo izdan, de bo krishan.

Nr. 2. Natu gouorita dua Jogra. Kam ozhesh da gremo, inu tebi perpravima to velikunozhnu Jagne je[ti.

(Komödia od Kristusoviga Terplinia ... Tiposkript, ..., str. 2.)

„Komödia od Kristusoviga Terplinia katero so nekde na te Veliki četrtek inu na te Velikonočni ponedeljek v K a p p l i š p i l a l i “ obsega kot tiposkript naslovnico in 34 strani v formatu A 4, ki je bil od strani dve do strani pet natipkan v do leta 1848 običajni bohoričici, drugače

pa je napisana v gajici. V njej je veliko posebnosti glede na delujoče osebe, slovensko narečje igranih vlog, nemška režijska navodila poleg oštevilčenja posameznih nastopov ter tridelnega načina uprizoritve. Prvi del do Pilatusove obsodbe Kristusa so igrali namreč na veliki četrtek podnevi, drugi del do polaganja v grob istega večera in Kristusovo vstajenje kot tretji del na velikonočni ponedeljek.¹⁴

Jetzt wird der Rath vorgestellt.

Nr. 1. Kaifas: Kaj ozhmo storiti mi vishi fari ven is tega Ratha, dokler v Jerusalemskemu mestu ena velika smotta, katiera se meni tudi sd[i] ja za gvishnu, shie blisu hodi jnu skues nigov foush nauk nash folk s sabo vodi. Ta-istega on sa veliku shtima, nasho postau pa sa en smi[...] sposna; niega poslusha ta folk ves zhas jnu sa eniga Mesijasa [jma], sedi slishite moi glas.

Nr. 2. Der erste Farißäer: Le-tu je eno govorjenje, dobru spremishleno, osemimo k serzu, kar sedi shlishimo, sakai le-ta sapelanc velike zhudezhe diella, le-tu ta folk na sojo vero perpella, taku bodo ti stolz Rimlary zhries mogli priti jnu nam vsim ukupei nasho oblast prozh odsetti.

Nr. 3. Der zweite Pharisäer: Moi Rath je le-ta, da mi njega dobimo k shpotu, niemo le-tu storimo, usemite moi Rath, katierega jes vam dam, sei sim jes [...]shan, da na bom sapelan, al ga ne bomu s nashe deshele sagnali, taku mi nis[mo] shiher, da bi per nashem shiuleni ostali.

Nr. 4. Erster Pharißäer: Resnizhnu je le-tu, kai ozhmo veliku govoriti, le-ta Rot[h] vsimo kupei zadoisti biti, katier le-tu prau spremisli, gvishnu sa dobro s[...], de nam en tak Roth zadoisti pomaga, pak dobru zastopite, kar jest govorim. Zastopnu je meni storiti, da ga jes v nashe roke dobim, bodi an[...]stopn, kaker se meni sdi, vende ga ozhmu u nashe pesti dobiti mi.

Nr. 5. Zweiter Pharißäer: Niega zil inu konz je golfia teh ludi, kir so malu [...] inu slabu sastopni. s aniga Mesiasa se ven daje, jnu ves folk enu tak[u ter]dnu vero jma, oni vsi niega sa eniga preroka dershiu jnu nam vsim en [...] shpot narediu.

Komödia od Kristusoviga Terplinia ... v Kappli špilali. Tiposkript, ... str. 3 f.

Zgodbo o nastanku in vsebino ter jezikovne posebnosti te kapelske pasijonske komedije je izčrpno obravnavala Maria Pollanz v svoji diplomski nalogi na graški slavistiki.¹⁵ Na tem mestu samo še pripominjam, da je bila ta komedija uprizorjena med leti 1771 in 1815, sredi 19. stoletja, verjetno 1899, potem 1937 oziroma zadnjič leta 1950. Obstaja prepis iz leta 1816, ki ga je odkril Stefan Singer leta 1899.¹⁶ Novejše raziskave o tem načrtuje prof. Erik Prunč.

GLEDALIŠKA IGRA JEZUITOV V CELOVCU

Nadaljnje dejstvo za razvoj duhovnih ljudskih iger na Koroškem so bile gledališke uprizoritve jezuitov v Celovcu, ki so jih naštudirali s svojimi gimnazijci v času protireformacije in v baroku in so jih igrali tako v tamkajšnji latinski šoli kakor tudi v cerkvah in na odprtih trgih, s čimer so prispevali k ohranjanju gledališke tradicije, čeprav so se morale bratovščine v mestih v času razsvetljenstva vdati prepovedi igranja. Ta način postopanja je pogojeval premestitev igre iz mest v trge in vasi, ker tam cenzura ni bila tako učinkovita.¹⁷

PASIJONSKA IGRA, PASIJONSKA PROCESIJA IN IGRA O KRISTUSOVEM TRPLJENJU

Zaradi načina igranja med leti 1600 in 2000 lahko med ljudsko posredovanimi pasijonskimi igrami, ki so bile večinoma napisane v rimah, na splošno razlikujemo med tremi tipi, in sicer med **prvotno pasijonsko igro**, ki so jo igrali na postavljenem odru na trgu ali v gledališki hiši, kot na primer v *Oberammergauu in St. Margarethnu na Gradiščanskem*, in so komercialno delali reklamo in jo je vodil in interpretiral profesionalni režiser, v večjem delu kaže le nekaj do skoraj nič anahronizmov in v kateri nastopajo ne-svetopisemske vloge, odvisno od režiserjevega in scenaristovega mnenja, pri čemer sedi občinstvo na postavljeni tribuni, torej je na enem mestu.

Drugi način igre je figurirana procesija ali *pasijonska procesija*, pri kateri nosijo in vozijo sceno s seboj, to potem na določenih mestih igrajo na postavljenem odru ali pred njim na nosilu ali vozu, nasproti pa je postavljena tribuna za občinstvo. Ta tip se je lahko uveljavil kot posebej klerikalni spektakel pokore predvsem v *Škofji Loki*, kjer igrajo zapovrstjo na štirih mestih, pri čemer barve nosil in vozov ter številne korakajoče korporacije sugerirajo določen interpretacijski prostor.

Na *Koroškem* je nastala mešana oblika, ki ima kot *igra o Kristusovem trpljenju* naslednje značilnosti: igra je dvodelna, to pomeni, da so prvi del do Jezusove obsodbe igrali na simultanjem odru v kraju, medtem ko obsega drugi del procesijo križevega pota ven iz vasi na grič in tamkajšnje križanje. Sem sodijo številne alegorijske figure kot npr. Pastir in Pastirica ali Smrt. Nastopajo tudi Hudič in Angeli in dogajajo se vedno znova eklatantni anahronizmi. Sicer so peli pesmi, ampak ni bilo glasbe, amaterski igralci pa so igrali v čast Bogu, za nabožnost soljudi in za lastni dušni blagor.¹⁸

KOROŠKE IGRE O KRISTUSOVEM TRPLJENJU

Kot že zgoraj omenjeno, so nemški rudarji iz Nemčije prinesli s seboj augsburško verzijo pasijonske ljudske igre v Šentvid ob Glini, kjer je bila igra o Kristusovem trpljenju znana že pred letom 1600. Stanovita igralska tradicija je bila

v Metnitzu in nadaljnja v Sörgu v dolini reke Gline in v drugih vaseh okoli Trga, od koder se je nemško govoreča igra o Kristusovem trpljenju razširila tudi na Kostanje in so jo igrali le leta 1936. Že leta 1818 je tamkajšnji kmečki pesnik (= bukovnik) Andrej Šuster - Drabosnjak v Drabosinjah pri Vrbi objavil slovensko pasijonsko komedijo v kostanjskem narečju, ki je bila osnova za igre gledaliških skupin na Kostanjah, v Lipi nad Vrbo in v Štebnu pri Bekštanju. Na Kostanjah so bile slovenske uprizoritve med leti 1826 in 1933 ter med leti 1983 in 1990, v Lipi nad Vrbo pa so jo igrali leta 1900 in v župniji Šteben pri Bekštanju med leti 1861 in 1931 v slovenščini.¹⁹

IGRA V METNITZU SYLVESTRA WIETINGERJA

V Metnitzu so bile uprizoritve igre o Kristusovem trpljenju sredi 19. stoletja, v letih 1865, 1902, 1912 in 1928, pri čemer je bil v zadnjih treh gledaliških sezonah vodja Sylvester Wietinger (1865–1948), ki je napisal rokopis za igro leta 1912.²⁰ Sylvester Wietinger je poleg tega zapustil knjige z vlogami, pesmarice, sezname igralcev in kroniko iger ter natisnjen spored. Nadalje so imeli vstopnice in njegove igre so dokumentirali v 270 slikah. Napisal je tudi natančne zapiske o sejah festivalskega odbora ter o poteku vaj. Poleg tega obstajajo še rekviziti in kostumi, ki so prav tako razstavljeni v muzeju običajev v Metnitzu.²¹

Johann Bergmann, Kerschhagel,

α Petrus; β Simon von Cyr.

α Blauer langer Rock, kurzes
Schwert, kleine Kappe.

β Kurze Hosen, weiße
Strümpf, langen Lodenrock,
grauer Bart, eine Haue.

Jakob Gugacher, Holzarbeiter,

Judas.

Gelben langen Rock,
Haarperücke, Geldbeutel,
Laterne, Gurt (zum
Aufhenken), Brotsack.

Konrad Grabner, Sengersohn in Teichl, **Johannes.**

Grüner langer Rock, rotes
Übertuch, Kappe.

Pramberger e.h. 29.10.1920.

Pramberger, knjiga 16, str. 472.

Tako v obsegu kakor tudi v svoji vsebini in v umetniški izoblikovanosti najbolj uspela koroška igra o Kristusovem trpljenju v nemščini je igra Sylvestra Wietingerja iz Metnitza iz leta 1911 s 102 stranema, pri čemer je leta 1916 in

kasneje dodal še obširno zbirko pesmi v obsegu 32 strani. Igra vsebuje poleg preprostih dvovrstičnih rim tudi zapletene štirivrstične rime in dele z dvojnimi rimami. Poleg igre o raju kot predigra vsebuje tudi vstajenje. Ta igra je napisana v knjižni nemščini zelo bližnji jezikovni stopnji. Vsebuje 4.345 verzov kot igra vlog in 1.447 verzov pesmi, torej v celoti 5.792 verzov. Igra je razčlenjena v 32 dejanj, pri čemer je bila igrana predigra in prava igra do zadnje večerje in do umivanja nog dan prej in ostala igra skupaj s pastirskimi scenami in vstajenjem naslednje popoldne. Kot anahronizem izstopa to, da je umivanje nog šele po zadnji večerji. Od pesmi je potrebno navesti posebej pesem čuvaja, pesem pri grobu in vstajensko pesem.²²

Der falsche Judas Iskariot	Und uns zum Heil, vor seinem End,
Verratet Christu[s] zum Tod,	Hat eingesetzt das heiligste Sakrament,
Betrachtet den Schmerz Maria schon,	Christus darauf auf de[n] [Ö]lberg geht,
Als sie Abschied nimmt von ihrem Sohn.	Dort verrichtet er ein dreifaches Gebet.
Mit ihm will sie leiden und auch sterben,	Ach weh, unsere Sünden machen ihm
Und für uns Gottes Huld erwerben,	so heiß,
Betrachtet, wie Christus in einem Saal	Er schwitzt dort einen blutigen Schweiß.
Mit seinen Jüngern hält das letzte	Er fällt darauf in Ohnmacht hin,
Abendmahl,	Ein Engel kommt und stärket ihn,

Wietinger: Igra o Kristusovem trpljenju ... Metnitz, 1911/16, tiposkript KLA, vrstice 27–39.

IGRA V SÖRGU JOSEFA SPIESSA

V okolici Trga na Koroškem so v Glanhofnu v 19. stoletju, leta 1890, in leta 1920 uprizorili igre o Kristusovem trpljenju. V Sörgu so igrali tudi v 19. stoletju, in sicer pred letom 1876 ter leta 1906. V Obermühlbachu je potekala zadnja uprizoritev leta 1933 in v kraju Wegscheide leta 1938. Rokopisi so znani za igre v Glanhofnu iz leta 1890, za igre v Sörgu iz let 1876 in 1906. V Glanhofnu so leta 1920 uprizorili igro o Kristusovem trpljenju iz kraja Metnitz Sylvestra Wietingerja, ki jo je napisal leta 1911 oziroma leta 1916. V Maltschachu je potem Josef Spiess leta 1920 napisal lastno igro o Kristusovem trpljenju z naslovom „Vorstellung des bitteren Leidens und Sterbens Jesu Christi/Predstava o bridkem trpljenju in umiranju Jezusa Kristusa“.²³ To besedilo se konča s polaganjem Jezusa v grob. Ta Spiessov pasijon so uprizorili za veliko noč 1921. Vendar ni izročila, v katerem kraju blizu Trga so igrali to igro. O Spiessovem besedilu iz leta 1920 je ohranjen celotni seznam igralcev, iz katerega izhaja, da je Josef Spiess utelešal vlogo Jezusa, medtem ko je bil župan Glanhofna Gregor Lorber vodja igre.²⁴

Verzeichniss
der beim Paßionsspiel auftretenden Personen über die
verteilten Rollen unter der Spielleitung Herr Gregor Lorber,
Bürgermeister von Glanhofen

Name, Spiel-Rolle, Benennung.

Spieß Joſef, Christus, Maltschach.

Spieß Alois jun., Johannes, Knaßweg.

Fercher Mathias, Tod, Luzifer, Petrus, Longinus, Sattlermeister in
 Glanhofen.

Kraft Alois, Jakobus der ältere.

Torker Joſef, Philippus und Falsut, b. Jusner in Höfling.

Torker Gregor, Tadäus und Mendax, Taml in Leiten.

Spieß, 1920, str. 194.

Spießova igra obsega le 3.034 verzov na 141 straneh, napisana je v narečju doline reke Gline in vsebuje tudi grobe izraze. V igro o Kristusovem trpljenju so v dogajanje vključene nekatere pesmi. Igra se začne s kratkim angelovim prologom. V Spiessovi igri je zelo zanimiv anahronizem. Med apostoli nastopa Pavel, medtem ko manjka Matej.²⁵ Kopiran rokopis na strani 194 vsebuje popoln seznam igralcev, ki ima 60 vlog. V primerjavi s tem je bilo v Metnitzu leta 1902 le 48 amaterskih igralcev, Sylvester Wietinger pa je to število v igri vključenih oseb povečal na 76 za predstave v letih 1912 in 1928.²⁶

Der Engel als Prolog

Engel singt.

<p>1. Mensch betracht nur faß zu Herzen, Wie sündhaft lebst Du auf der Welt, T[u] mit Gott nicht länger scherzen, Sonst wird es mit Dir gefällt. Du willst nur in Wohlust leben, Denkst nicht an die Ewigkeit, Tu Dich bald zur Buß begeben, Sonst wird Dir zu kurz die Zeit.</p> <p>2. Sehst Christus, de[r] Sohn Gottes, Leidet für Euch große Pein, Dies wird der Gegenstand des Spottes, Könnt ein' größre Liebe sein. Geht ab.</p>	<p>Schon am Ölberg fühlt er Qualen Über das, was nun droht, Er will Eure Schuld bezahlen, Euch erlösen von de[m] Tod.</p> <p>3. Nicht allein mit Rutenstreichen Wird sein zarter Leib verletzt, Auch mit einer Kron desgleichen, Die mit Dornen ganz besetzt.</p> <p>Muß er auch das Kreuz noch tragen, Sogar leiden auch den Tod, Damit Er von Höllensplagen, Euch erlöset, von der Not.</p>
---	--

*Spieß: Vorstellung des ... Leidens ... Maltschach, 1920, tiposkript KLA,
 vrstice 1–24.*

KOSTANJSKA IGRA ANDREJA ŠUSTERJA

Na Kostanjah so bile uprizoritve v letih od 1826 do 1933, potem 1982, 1983 in na zadnje leta 1990. Slovenski rokopis Andreja Šusterja (1768–1825), pd. Drabosnjaka v Drabosinjah pri Vrbi, iz leta 1818 je izgubljen. Obstajajo prepisi Janeza Schöfmana iz leta 1841, Antona Unikarja iz leta 1854, Janeza Tepana iz leta 1881, Tomaža Aichholzerja iz leta 1888²⁷ ter Magdalene Kokot iz leta 1922. Herta Maurer - Lausegger se v svoji komentirani izdaji iz leta 1989 opira tako na prepis Janeza Schöfmana iz leta 1841 kakor tudi na prepis Antona Unikarja iz leta 1854, pri čemer se je odločila na poenotenje starega kostanjskega narečja.²⁸ Prepis Magdalene Kokot je bil objavljen leta 1983 kot faksimile.²⁹ Bio-bibliografije koroških „bukovnikov“ (= ljudskih pisateljev) je mogoče prebrati pri Herbertu Paulitschu³⁰ in v mojih knjigah. Pri tem naj izpostavim, da je Andrej Šuster na Kostanjah ustanovil igralsko skupino in jo tudi vodil, uprizoritev svoje igre o Kristusovem trpljenju pa ni več doživel.

„Komedijska od zelnice grehova terpenja ino smerti Jezufa Kriřtusa nashiga lubiga Gofpuda. Popisano od Andreja Drabosnjaka eniga paura v Korantane, is nemzhiga v koroshko Jhpriah v rajme napraulano v letu 1818. Je popisano od leta 1841“³¹ je bila uprizorjena prvič leta 1826 pred skednjem pri Žvanu v Črezpolju pri Kostanjah, kjer je poseben skedenj z odprtim gumnom služil za „pinjo“ (= oder) za prvi del igre, preden so se amaterski igralci in gledalci podali na kriřev pot, ki je vodil na t. i. Kalvarijo, kjer je bil kriřan Kristus. Ta kostanjska igra o Kristusovem trpljenju vsebuje predigro o Kristusu kot Šefarju ali dobrem pastirju in o človekovi duši kot Šefarci ali Pastirici. Dva Roparja napadeta Kristusa, kar nakazuje njegovo prisilno smrt. Tudi alegorična lika Smrti in Hudiča sta v tej igri, pri inscenaciji v letih 1982 in 1983 so ju opustili kot ne-svetopisemska elementa.³² Kostanjska tradicija je dokumentirana v Etnološkem muzeju na Kostanjah.³³ Tudi Niko Kuret izčrpno opisuje to igro o Kristusovem trpljenju in v svojem pregledu predstavlja tudi slike predstave leta 1932.³⁴

Dvakrat v slovenskem tisku izraženi želji („Mir“ 1890, Trstenjak 1892), naj bi Drabosnjakov pasijon v primerni priredbi izšel v tisku, poskuša ustreči šele sedaj naša izdaja. Saj so Slovenci za Andreja Šusterja, „zvrhnega Drabosnjaka“, (rojenega 6. maja 1768 blizu Št. Jurija na Strmcu v bližini Vrbe ob Vrbskem jezeru, umrlega najbrže v domačalski župniji okoli leta 1825) izvedeli prvič šele iz „Kresa“ (V, 1885), kjer je kot prvi poročal o njem Jan. Scheinigg. Za njim je pisal o Drabosnjaku Lipe Haderlap, kot tretji pa Anton Trstenjak v svojem „Slovenskem gledališču“ (1892). Četrty glas o Drabosnjaku zasledimo v „Miru“ (1906), kjer se ga je spomnil Janko Maierhofer. Z znanstvenim interesom je začel raziskovati Drabosnjakovo osebo in njegovo delo šele dr. Fr. K o t n i k , ki je o njem objavil več razprav ...

Kuret: Igra o Kristusovem trpljenju. ... 1937, str. 103 f.

Prepis iz leta 1841 obsega 80 kopiranih strani v formatu Din A 3. Ne vsebuje predigre, temveč se začne s kratkim predgovorom avtorja o namenu igre in takoj preide na igro, ki se začne z monologom Smrti oziroma Judeža in svetovanjem Farizejev. To je posebej označeno kot prvo dejanje/“nastopnik“, pri čemer se začne drugo dejanje/“nastopnik“ s svetom pri Kajfežu. Nato se nastopi prepletajo z navodili režiserja, vse je napisano v slovenščini. Več pesmi je vpletenih v dogajanje. Rokopis obsega okoli 2160 verzov.³⁵

II. Na|topnik

Kaifa|h dershi ziu rat.

Kaifa|h.

Sato |mo |e mi v kupa sbrali
De bomo rat zhries nja dershali
Dai vsaki en dober |uiet
Kai je st|im zhlouekam |torit
To je ena neuarna riez
Te zhouak more prez
On |e Kri|tus imenuje
Ino ludi sapeluje.

Sa Me|ijasa ga majo
Noi sa Go|pueda |po|najo.
Ana|.
Te zhlouak uelzhe rezhi dieua
Noi |e med ludmi porieua
Velko mujo nam more |toriti
V|e ludi more |preberriti
Lehku morta |posnati
De se ktomu kni sa|majati

*Komedija od zeliga grenkiga terpljenja ino smerti Jezu|a Kri|tusa ...
Drabo|njaka ... 1841 ... str. 5 f.*

LIPŠKA IGRA JOŽEFA URANA

Po kostanjski igri o Kristusovem trpljenju so se usmerjale številne igralske skupine, tako tudi tista v Tmari vasi pri Lipi nad Vrbo, kjer so igrali npr. leta 1905. Ustrezni rokopis je napisal Jožef Uran leta 1889. Obsega 116 napisanih od 130 oštevilčenih strani, vendar je brez naslovnice,³⁶ avtorica jo bo v knjigi objavila “Rojen, da bo trpel in umrl./Geboren zum Leiden und Sterben.”³⁷ France Kotnik izdatno poroča o tej igri, in sicer o dvodelnem odru, o dveh kulisah, o zboru, o igri in o anahronizmih v kostumih igralcev.³⁸

Dobrega pastirja je predstavljal g. Weiß, kmet v Želpračah, ki je igral tudi neko apostolovo vlogo. Ovčarica je bila kmetska hči, Marija, kmetica. Marto je predstavljala ovčarica. Smrtno in Judeževo vlogo je igral Miklavž Klement. Posebno mu je pristojala vloga Judeža. Občinstvo se je smejalo nekaterim Judeževim vlogam, on pa se obrne proti njim in pravi, naj bodo mirni, ker je dejanje resno in ni nič smešnega na njem. Kot Smrt je imponiral Miklavž Klement s svojim patetičnim glasom. Vodja igre, g. Rumpolt, je imel vlogo Petra in velikega duhovna. Slabše je igral „stotnik“, ki je bil kot vojak precej okoren. Če pa vpoštevamo izobrazbo igralcev, moramo reči, da so vsi rešili svojo nalogo dobro. (Kotnik: Nekaj črtic ... Dom in svet, 1912, str. 17.)

Lipška igra Jožefa Urana iz leta 1889 je napisana v zelo lepem rokopisu s črnim in rdečim črnilom, režijska navodila so napisana tudi v slovenščini. V igro je vključenih nekaj pesmi. Leta 1890 je igralska skupina iz Tmारे vasi obsegala 32 amaterskih igralcev.³⁹

Prvi rauber.

Kaj je meni storiti
Da bi mogel enga komerata dobiti
Da bi se jez mogel žnjim prav
spodgovoriti
Kako da bi blo k denarjem priti.
*Te drugi rauber pride k njemu in
tako govori.*

Drugi:

Prav je prijatelj da prideva tukaj
Da se bova spodgovorila tukaj
Jez sim včeraj eno babo pastil
Pa k nisim groša denarja per njej
dobil.

Prvi:

Prijatelj neč ne cagej denar bova žej
dobila
Da le dovol modro naštelati viva
Stopiva k'cetam nastran
Tam grejo burni noj bogati ljudi
Tam bova enga kerelna dobila
Ta bova po najnej volji pastiva.
Zdaj gresta dol.
*Pastir pride noj poje: Potem ga
vstrelita*
da dol pade in k njemu škočta.
Te prvi tako govori.

Uran: Igra o Kristusovem trpljenju brez naslova. Lipa ... 1889, str. 1, vrstice 1–14.

ŠTEBENSKA IGRA JOHANNA GRABERJA IN EDMUNDA MÜLLERJA

Prav tako kot je igralska skupina v Tmari vasi pri Lipi nad Vrbo sprva uprizorila kostanjevsko igro o Kristusovem trpljenju Andreja Šusterja in je gostovala tudi v drugih koroških krajih, tako je bilo tudi v župniji Šteben pri Bekštanju, kjer so igrali od leta 1860 naprej na Škocijanu, nato v Maloščah in Dvorcu in v letih 1894, 1905, 1911 v Štebnu. Leta 1895 je Johann Graber (1845-1912) napisal „Igro terplenje in smert Izveličarja Jezusa Kristusa“, ki velja kot izgubljen rokopis. Bil je vodja igre v letih 1894, 1905 in 1911, ko so nasproti Graberjeve gostilne na nekem dvorišču naredili lesen oder.⁴⁰

Drugi del pasiona se vrši na potu na Kalvarijo in na njej. Stotnik zatrobi in spredv se začne pomikati. Na čelu koraka v dolgih korakih Smrt, ki drži v desni roki puščico, v levi pa ima peščeno uro. Za njo jezdi stotnik, ki je služil svoje dni pri dragonarjih cesarja, z zastavo. V prejšnjih časih je tudi Smrt sedela na starem belem konju. (prim. ljubljanske pasionske obhode.) Sedanji konji pa so baje preiskri in se boje Smrti! Tudi drugi jeruzalemski dostojanstveniki, ki so imeli opraviti z obsodbo Zveličarjevo, so na konjih. Veliki duhoven nosi celo očala. Pred Kristusom, ki nosi težek križ, stopata razbojnika, katera sta na rokah zvezana, vodi pa ju vojak. Za sprevodom in ob straneh pa se pomika vse gledališko občinstvo.

Na Kalvariji (na griču) stoje trije križi. Kristusa »pribijejo« na srednjega, ki leži na tleh. Nato ga vzdignejo. Razbojnika pa sama splezata na druga dva. Ko je Kristus umrl, so na Kostanjah in v Tmari vasi streljali s topiči, kar bi naj pomenjalo potres in pokanje zemlje – tukaj pa je stotnik udaril na svoj ščit, Judje so se zbal in zbežali na vse kraje proti vasi.

Kotnik: Predstava ... I. 1911. V: Dom in svet 1913: str. 158.

Leta 1931 so v Štebnu pri Bekštanju pri Erjanu (kasneje rojstna hiša avtorice, takratna posestnica avtoričina babica) na dvorišču zadnjič zaigrali slovensko igro o Kristusovem trpljenju, in sicer je Edmund Müller (1896–1944) napisal igro z 2.552 verzi v zelo lepem rokopisu, s črnim in rdečim črnilom, z režijskimi navodili v nemščini, z naslovom „Terplenje in smrt Jezusa Kristusa“. Po poročilih takratne Marte je lahko avtorica rekonstruirala delni seznam igralcev. Edinstveno pa je, da je Edmund Müller za igro leta 1931 napisal režiserski list.⁴¹

Mit zehn Fuhrwerken wurden die 49 Darsteller zu den Gastspielen befördert. Die Fuhrwerke stellten vlg. Martinč (Höfling, 5 Spieler), Edmund Müller (St. Stefan, 5 Personen), vlg. Gegneritsch (St. Stefan, 6 Personen), Herr Gastl (St. Stefan, 6 Personen), Friedi (2 Fuhrwerke, 12 Spieler), Herr Tomaschitz (St. Stefan, kein Fuhrwerk), vlg. Lederer (St. Stefan, 3 Personen), vlg. Wieglichsch (Mallestig, 6 Personen) und vlg. Nont (Mallestig, 6 Personen) zur Verfügung; zwei sonstige Personen gelangten mit dem Rad zum Aufführungsort. Die Fuhrleute waren: Herr Frank, vlg. Martinč, aus Höfling; der Spielleiter Edmund Müller aus St. Stefan; Herr Hochkofler, vlg. Gegneritsch, aus St. Stefan; Herr Gastl, vlg. Schmied, aus St. Stefan; ein gewisser Friedi; Herr Donesch, vlg. Lederer, aus St. Stefan; ein Herr, vlg. Wieglichsch, aus Mallestig; Herr Gallob, vlg. Nont, aus Mallestig. Die sechs Kassiere, die sich offenbar abwechselten, waren: Oschgan H., Irgl, Katernik, Michič, Gregar, Toni W., Glaser, Merlin, Lenzi, David, Lukan Mirti und Lukan Valti. Insgesamt waren also zu jedem Gastspiel 61 Personen unterwegs, nämlich 49 Spieler, 6 Kassiere, 4 Fuhrleute und 2 Sonstige.

Ruhdorfer: Das Passionsspiel „Terplenje in smrt Jezusa Kristusa“ ... 2007, str. 90 (= Dirigierblatt, Kopie 4). Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz ... 2012 (Interpretation des Dirigierblattes).

[Tukaj gre za avtoričino interpretacijo Müllerjevega režiserskega lista iz leta 1931, na katerem piše režiser na strani 4, kdo je bil voznik vprege, kadar so zaigrali drugje, koliko voznikov je bilo ter koliko oseb so ti morali prevažati. Piše, da je bilo deset voznikov konjske vprege, ki so prevažali 49 igralcev, 6 kasirjev in dve drugi osebi. Od teh desetih voznikov konjske vprege so bili štirje, ki niso bili igralci. Omenjen je tudi avtoričin dedi Anton Gastl, pd. Kovač, kot takšen voznik konjske vprege.]

Müllerjeva igra je napisana v lokalnem slovenskem narečju beljaške kotline, ima nad 60 vlog in vsebuje po kratkem prologu Pastirja in Pastirice igro brez anahronizmov, vendar pa z alegoričnima likoma Smrti in Judeževe duše. Sega tako kot Lipška igra Jožefa Urana do polaganja Jezusa v grob in je tudi deljena v dva dela. V Štebnu je potekalo križanje na Pranguščah (= poti za rešnje telo).⁴²

Smrt.

Jes se celo lahko štemam,
Ker vse ljudi pod sebo imam,
Jes vse v svojo hišo vabim
In jih nič več oprostim.
Poglejte vsi moje uči,
Enkrat boste vsi tači,
Jes sem gotova smrt,
Umreti morate vsi amrt.
Vi ste Adamovi otročiči,
Vi boste moji snopiči,
Jes vas bom požela
Iz sveta preč vzela.

Jaz ne maram srebra ali zlata,
Zmenoj morate iz ta sveta.
Jas sem služabnica božja zvesta,
To vam povem, da veste.
Glejte da brumno živite
In sovražnikom odpustite.
Kedar boste Kristusovo trpljenje
premišlovali
Bodate sovražnike preč odgnali.
Kadar bo prišel vaš poslednji čas
Da bo Kristus pri vas ves čas,
Zato mi to pobožnost zdaj držimo
Da Kristusa prav častimo,
Kdor ima to za smeh,
Pade v največi greh.

*Ruhdorfer: Das Passionsspiel „Terplenje in smrt Jezusa Kristusa“ ... 2007,
str. 167 f., vrstice 126–151.*

PROJEKTI ZA PRIHODNOST

V Krastalu v nemščini uprizarjajo pasijonsko igro „Gegendtaler Spiele“ od leta 2007 naprej, in sicer na osnovi Wietingerjeve igre iz Metnitza iz let 1911/16 in Spiessovega pasijona iz leta 1920, s pretežno novim besedilom v trenutnem narečju doline Gegendtal, s številnimi starimi pesmimi in glasbeno kapelo. V Krastalu bodo igrali tudi leta 2013.

Skupina Akcent v novi mrtvašnici v Ledincah od leta 2007 naprej prireja dvojezično pasijonsko petje, ki mu od leta 2010 sledi v dveletnem ritmu dvojezični pasijon v peti obliki.

POVZETEK

Avtorica se je v svoji diplomski nalogi na Univerzi v Celovcu ukvarjala s slovensko igro o Kristusovem trpljenju Edmunda Müllerja iz Štebna leta 1931, ki je kot knjiga izšla leta 2007 pri Mohorjevi v Celovcu.

Izhajajoč iz raziskav Herte Maurer - Lausegger o Marijinem pasijonu in o pasijonski komediji Andreja Šusterja Drabosnjaka v Drabosinjah pri Vrbi, ter po nadaljnem študiju zadevnih objav Franceta Kotnika, Nika Kureta in Pavleta Zablatnika je lahko avtorica v nadaljnji knjigi, ki je izšla leta 2012 v založbi Koroškega deželnega arhiva, načrtno obširno sliko o razvoju in vsebini Marijinega pasijona in Kapelškega pasijona ter tudi o nemški igri o Kristusovem trpljenju Sylvestra Wietingerja v Metnitzu in Josefa Spiessa v Maltschachu, ki sta napisala po eno igro v letih 1911/16 oziroma 1920 in sta bila sama vodja igre oziroma amaterska igralca.

Lipška igra Jožefa Urana iz leta 1889 bo skupaj z njegovo igro o Kristusovem rojstvu/božična igra in drugimi duhovnimi igrami v slovenščini ter pregled nemških duhovnih iger v Metnitzu in okolici s pomočjo Pramberških rokopisov v Univerzalnem muzeju v Gradcu/Universalmuseum Joanneum Graz (= UMJ Graz) predmet tretje avtoričine knjige.

Tako publikacije Franceta Kotnika iz leta 1907 in kasneje, objave Nika Kureta iz leta 1937, znanstvena spoznanja Herte Maurer - Lausegger od leta 1989 naprej, diplomsko delo Marie Pollanz iz leta 1992 in doktorsko delo Herberta Paulitscha iz leta 1992 ter tri avtoričine knjige iz let 2007, 2012 in kot posledica načrtovanega evropskega projekta so izhodišče za nadaljnje raziskave o koroških duhovnih igrah na avstrijskem Koroškem na splošno in o igrah o Kristusovem trpljenju posebej.

S tem so bili ustrezno zavarovani rokopisi o pasijonih dunajske slavistike, celovškega deželnega arhiva, iz etnološkega oddelka graškega deželnega muzeja (= UMJ Graz) ter iz arhiva Narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu in so dostopni prihodnjim rodovom v knjižni obliki in s tem v digitalni obliki. Kar pa še manjka za priznanje, je ponovno oživljanje pasijonske tradicije, ki je imela temelje v kamnolomu marmorja v Krastalu s pasijonsko igro „Gegendtaler Passionsspiele“ leta 2007 in v novi mrtvašnici v Ledincah leta 2010. Medtem ko pasijon v Krastalu sledi zgledu iger v St. Margarethnu na Gradiščanskem, je Skupina Akcent v Ledincah razvila nov glasbeni koncept s tematskimi težišči „Izselitev koroških Slovencev, mladina in misijon“.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin befasste sich in ihrer Diplomarbeit an der Universität Klagenfurt mit dem slowenischen Christi-Leiden-Spiel des Edmund Müller aus St. Stefan 1931, die 2007 bei Hermagoras in Klagenfurt als Buch erschien.

Ausgehend von den Forschungen von Herta Maurer-Lausegger über die Marienpassion und die Passionskomödie von Andreas Schuster, vlg. Drabosenig in Oberjeserz ob Velden, sowie nach dem weiteren Studium der einschlägigen Veröffentlichungen von France Kotnik, Niko Kuret und Pavle Zablatnik konnte die Autorin in einem weiteren Buch, das 2012 im Verlag des Kärntner Landesarchivs erscheint, ein umfassendes Bild sowohl über die Entwicklung und den Inhalt der Marienpassion und der Eisenkappler Passionskomödie als auch über die deutschen Christi-Leiden-Spiele des Sylvester Wietinger in Metnitz und des Josef Spiess in Maltshach, die je ein eigenes Spiel in den Jahren 1911/16 bzw. 1920 verfassten und selber auch Spielleiter bzw. Laienschauspieler waren, entwerfen.

Das Linder Spiel des Josef Uran aus dem Jahre 1889 wird zusammen mit seinem Spiel über Christi-Geburt und anderen geistlichen Spielen in Slowenisch sowie einer Zusammenschau der deutschen geistlichen Spiele in Metnitz und Umgebung an Hand der Pramberger Handschriften im Universalmuseum Joanneum in Graz (= UMJ Graz) Gegenstand eines dritten Buches der Autorin sein.

Somit bilden die Publikationen von France Kotnik von 1907 und danach, die Veröffentlichungen von Niko Kuret von 1937, die wissenschaftlichen Erkenntnisse von Herta Maurer-Lausegger ab 1989, die Diplomarbeit von Maria Pollanz von 1992 und die Doktorarbeit von Herbert Paulitsch von 1992 sowie die drei Bücher der Autorin von 2007, 2012 und als Folge eines geplanten EU-Projektes, die Ausgangslage für weitere Forschungen zu den Kärntner geistlichen Spielen im Allgemeinen und den Christi-Leiden-Spielen im Besonderen.

Damit werden nun auch die Passionsspiel-Handschriften der Wiener Slawistik, des Klagenfurter Landesarchivs, aus der Volkskundeabteilung im Grazer Landesmuseum (= UMJ Graz) sowie aus dem Archiv des Slowenischen Volkskundeeinstitutes Urban Jarnik in Klagenfurt dementsprechend gesichert und der Nachwelt in Buchform und damit in digitalisierter Fassung zugänglich. Was ihrer Würdigung teilweise noch fehlt, ist das Wiederaufleben einer Passionsspieltradition, die im Marmorsteinbruch im Krastal mit den „Gegendtaler Passionsspielen“ im Jahre 2007 und in der neuen Aufbahrungshalle in Ledenitzen im Jahre 2010 grundgelegt wurde. Während die Passion im Krastal dem Vorbild der Spiele in St. Margarethen im Bургенland folgt, entwickelte die Skupina Akzent in Ledenitzen ein neues musikalisches Konzept mit den Themenschwerpunkten „Aussiedelung, Jugend und Mission“.

ZUKUNFTSPROJEKTE

Im Krastal werden die „Gegendtaler Spiele“ in Deutsch seit 2007 aufgeführt, u. zw. in Anlehnung an das Wietinger Spiel 1911/16 und an die Spiess-Passion von 1920, mit einem überwiegend neuen Text im derzeitigen Gegendtaler Dialekt, mit vielen alten Liedern und einer Musikkapelle. Im Krastal wird 2013 wieder gespielt.

Die Skupina Akzent veranstaltete in der neuen Aufbahrungshalle in Ledentzen seit dem Jahre 2007 zweisprachige Passionssingen, denen seit 2010 im Zweijahresrhythmus eine zweisprachige Passion in gesungener Form folgt.

OPOMBE

- ¹ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel (= Pasijonska igra) ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007.
- ² Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. (= Obsojen na smrt na križu.) ... 2012.
- ³ Prim. Ruhdorfer: Rojen, da bo trpel in umrl./Geboren zum Leiden und Sterben./ ... (Delovni naslov.)
- ⁴ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007.
- ⁵ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ⁶ Pripomba: „f“ = „s“ v stari nemški pisavi ali v tisku.
- ⁷ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ⁸ Prim. Gašpar Erhard in Štefan Kociančič: Kristusovo življenje in smert ... 1873.
- ⁹ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ¹⁰ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ¹¹ Takšen tisk ima tudi Narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu.
- ¹² Prim. Lausegger: Marijin pasijon 1811. ... 1990.
- ¹³ Prim. Pasijon. Rokopis, fragment, Sele, str. 75–80. Prim. Sveto pismo. 1991. Glej Mt 26, 1–40a.
- ¹⁴ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ¹⁵ Prim. Pollanz: Das Eisenkappler Passionsspiel. Diplomaska naloga, Univerza v Gradcu, 1992.
- ¹⁶ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ¹⁷ Prim. Kretzenbacher: Passionsbrauch ... 1952, str. 25.
- ¹⁸ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007, Kap. 3 in str. 34.
- ¹⁹ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007. Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ²⁰ Prim. Sylvester Wietinger: Igra o Kristusovem trpljenju brez naslovne strani. 1911/16. KLA GV-HS 18/48-2. Ta igra izvira od nekega rokopisa iz leta 1800.
- ²¹ Prim. Pramberger: Rokopisi, St. Lambrecht, knjiga 16. UMJ Graz, Oddelek za narodopisje.
- ²² Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ²³ Prim. Josef Spiess: Vorstellung des bitteren Leidens und Sterbens Jesu Christi. 1920. KLA-GV-HS 18/48-1. Ta igra izvira od nekega rokopisa iz leta 1721. Tako igra o Kristusovem trpljenju iz Metnitz kot tudi ta igra iz kraja Maltshach pri Trgu na avstrijskem Koroškem je imel Iganž Lorber, pd. Lopitsch v kraju Stocklitz. Oba tipkopisa hrani Koroški deželni arhiv v Celovcu pod številka KLA-GV-HS 18/48-1+2.
- ²⁴ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.

- ²⁵ Jezusovi učenci/apostoli so bili: Andrej, Filip, Jakob ml., Jakob st., Janez, Jernej, Judež, Matej, Peter, Simon, Tadej in Tomaž. Torej jih je bilo 12. Pavel se je spreobrnil šele po Jezusove smrti, torej ga Jezus sam ni direktno poklical kot apostola, tako da Pavel seveda ni bil prisoten pri zadnji večerji.
- ²⁶ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ²⁷ Prim. Niko Kuret: Igra o Kristusovem trpljenju. ... Ljubljana, 1937, str. 104. Dunajska slavistika je torej shranila naslednje Drabosnjakove prepise iz let 1841, 1854, 1881 in 1889.
- ²⁸ Prim. Lausegger: PASIJON. ... 1989.
- ²⁹ Prim. Kokot: Andrej Šuster - Drabosnjak, Pasijon. ... Faksimile, 1983.
- ³⁰ Prim. Paulitsch: ... Bukovništvo ... 1992. Prim. Maurer - Lausegger: Pastirska igra ... 1992.
- ³¹ Prim. Komedija ... Drabofnjaka ... popisano od leta 1841. Rokopis.
- ³² Prim. Zablatnik: Drabosnjak na gledališkem odru. V: Kokot: ... Pasijon. ... 1983.
- ³³ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ³⁴ Prim. Kuret: Igra o Kristusovem trpljenju. ... 1937.
- ³⁵ Prim. Komedija ... Drabofnjaka ... popisano od leta 1841. Rokopis.
- ³⁶ Prim. Uran: Igra o Kristusovem trpljenju brez naslova. Lipa ... 1889. Rokopis, 116 str.
- ³⁷ Prim. Ruhdorfer: Rojen, da bo trpel in umrl./Geboren zum Leiden und Sterben. ... (Delovni naslov.)
- ³⁸ Prim. Kotnik: Nekaj črtic ... Dom in svet, 1912, str. 16 f. Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ³⁹ Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012. Prim. Ruhdorfer: Rojen, da bo trpel in umrl./Geboren zum Leiden und Sterben. ... (Delovni naslov.)
- ⁴⁰ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007.
- ⁴¹ Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007. Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.
- ⁴² Prim. Ruhdorfer: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, ... 2007. Prim. Ruhdorfer: Verurteilt zum Tod am Kreuz. ... 2012.

VIRI

- Birt, Valentin: Device Marijæ Passijon. ... Rokopis. Sele, 1902, 74 str. V Celovcu: Arhiv Narodopisnega inštituta Urban Jarnik.
- Komedija od zeliga grenkiga terpenja ino smerti Jesufa Kriřtusa nashiga lubiga Gořpuda. Popifano od Andreja Drabofnjaka eniga paura v Korantane, is nemzhiga v koroshko řhpriamo v rajme napraulano v letu 1818. Je popisano od leta 1841. (Kopiran) Rokopis, 45 listov, 5360, XXXII, 14, Univerza na Dunaju.
- Komödia od Kristusoviga Terplinia Katero si nekdey na te Veliki četrttek inu na te Velikonočni ponedeljek v Kappli řpilali. Kopiran tiposkript. Naslovna stran in 34 strani, [o. J.]. V Celovcu: Arhiv Narodopisnega inštituta Urban Jarnik.
- Pasijon. Rokopis, fragment, str. 75–80. V: Valentin Birt: Device Marijæ Passijon. Rokopis. Sele, 1902. V Celovcu: Arhiv Narodopisnega inštituta Urban Jarnik.
- Pramberger, Romuald: Rokopisi, St. Lambrecht, knjige 15–17. Universalmuseum Joanneum Graz (= UMJ Graz), Abteilung für Volkskunde (= Oddelek za narodopisje).
- Spieß, Josef: Vorstellung des bitteren Leidens und Sterbens Jesu Christi. Maltšach, 1920. Kopiran rokopis. 141 str. Kärntner Landesarchiv (= Koroški deželni arhiv), GV-HS 18/48-1. Seznam igralcev je na str. 194. (Strani 142–193 so prazne.)

Uran, Josef: Igra o Kristusovem trpljenju brez naslova. Lipa nad Vrbo, 1889. Rokopis. 116 str. V Celovcu: Arhiv Narodopisnega inštituta Urban Jarnik.

Wietinger, Sylvester: Igra o Kristusovem trpljenju brez naslovne strani. Metnitz, 1911/1916, kopiran tiposkript, 134 str. Kärntner Landesarchiv, GV-HS 18/48-2.

LITERATURA

- Caspar Erhard 's der heiligen Schrift Doktor und weil. Pfarrer zu Paar in Bayern, Chriftliches Hausbuch, Oder das große Leben Chrifti ... 13., nova izboljšana izdaja Simona Buchfelnerja. 2. del, Augsburg, 1846, založba Matth. Rieger.
- Cochem, Martin von: Das große Leben Chrifti ... 2. Teil. Nova predelana izdaja, Landshut: Založba Jofeph Thomann, 1859. (Skupaj 694 strani na Google Books, s platnicami, glej <http://bookstr.google.de/...>, 17.09.2011, ob 17. ure. Izdaja iz leta 1680 obsega 1464 strani za oba dela.)
- Erhard, Gašpar in Štefan Kociančič: Kristusovo življenje in smert v premišljevanjih in molitvah. Drugi del. I. snopič. V Celovcu: Družba sv. Mohora, 1873.
- Kokot, Magdalena: Andrej Šuster - Drabosnjak. Pasijon. Celovec: Založba Drava in Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1983.
- Kotnik, France: Andreas Šuster - Drabosnjak. Sein Leben und Wirken (= Življenje in delo.) Disertacija, Univerza v Gradcu, 1907.
- Kotnik, France: Nekaj črtic o slovenskih pasionskih igrah na Koroškem. In: Dom in svet (XXV) 1912, str. 11–17.
- Kotnik, France: Predstava Drabosnjakove pasionske igre l. 1911. In: Dom in svet (XXVI) 1913, str. 157–159.
- Kretzenbacher, Leopold: Paffionsbrauch und Chrifti-Leiden-Spiel in den Südost-Alpenländern (= Pasijonski običaji in igre o Kristusovem trpljenju v jugovzhodnih alpskih deželah). V Salzburgu: Založba Otto Müller, 1952.
- Kuret, Niko: Igra o Kristusovem trpljenju. Napisal l. 1818 po nemškem izvirniku Andrej Šuster Drabosnjak. Za sodobni ljudski oder priredil Niko Kuret. Ljubljana: Založba ljudskih iger, 1937.
- Lausegger, Herta: Pasijon. Andrej Šuster Drabosnjak. V Celovcu: Mohorjeva založba, Krščanska kulturna zveza, 1989.
- Lausegger, Herta: Andrej Šuster Drabosnjak. Zbrana bukovniška besedila I. Marijin pasijon 1811. PASION ... Tæ Pasion ... Faksimile po izvodu ... Pavleta Zablatnika ... z dodano prečrkovano priredbo istega besedila. V Celovcu: Mohorjeva založba, 1990.
- Martin von Cochem, Kapuzinerpater, 1634 Cochem, 1712 Waghäusel (= Kapucin Martin iz Cochema, rojen leta 1634 v Cochemu, umrl leta 1712 v kraju Waghäusel). Festschrift zur Feier des 350. Geburtstages in seiner Heimatstadt (= Jubilejni zbornik za 350. rojstni dan v rojstnem mestu). Izdajatelj: Kirchengemeinde St. Martin Cochem, 1984, str. 51.
- Maurer - Lausegger, Herta: Andrej Šuster Drabosnjak. Zbrana bukovniška besedila II. Pastirska igra in Izgubljeni sin. Izvirnika in njuni prečrkovani priredbi. V Celovcu ...: Mohorjeva družba in Krščanska kulturna zveza, 1992.
- Paulitsch, Herbert: Das Phänomen „Bukovništvo“ in der Kärntner-slowenischen Kultur- und Literaturgeschichte (Fenomen „bukovništvo“ v koroško-slovenski kulturni in literarni zgodovini). V Celovcu ...: Mohorjeva, 1992.

- Pollanz, Maria: Das Eisenkappler Passionsspiel (= Kapelska pasijonska igra). Diplomska naloga, Univerza v Gradcu, 1992.
- Ruhdorfer, Luise Maria: Das Passionsspiel ‚Terplenje in smrt Jezusa Kristusa‘, St. Stefan bei Finkenstein, 1931 (= Pasijonska igra iz Štebna pri Bekštanju iz leta 1931). V Celovcu: Mohorjeva, 2007.
- Ruhdorfer, Luise Maria: Verurteilt zum Tod am Kreuz. Kärntner Christi-Leiden-Spiele (= Obsojen na smrt na križu. Koroške igre o Kristusovem trpljenju). V Celovcu: Založba Koroškega deželnega arhiva, 2012.
- Ruhdorfer, Luise Maria: Rojen, da bo trpel in umrl. Koroške duhovne ljudske igre/ Geboren zum Leiden und Sterben. Kärntner geistliche Volksschauspiele. (Delovni naslov. Projekt Evropske unije Univerze v Mariboru.)
- Ruhdorfer, Luise Maria: Štebenski pasijon. V celovškem Mohorjevem koledarju 2008, str. 81–84.
- Sveto pismo stare in nove zaveze. Ekumenska izdaja z novim prevodom nove zaveze. Ljubljana: Združene biblične družbe, 1991.
- Zablatnik, Pavle: Drabosnjak na gledališkem odru. V: Magdalena Kokot: Andrej Šuster - Drabosnjak. Pasijon. V Celovcu: Založba Drava in Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1983, [str. 3–5].

BIOGRAFIJA

Luise/Alojzija **Maria** Hasenbichler, rojena leta 1944 v Štebnu pri Bekštanju; matura na Trgovski akademiji v Beljaku leta 1963, nameščenska, uradnica. Poroka leta 1967, mož Herfried **Ruhdorfer**, gradnja hiše, štirje otroci, gospodinja. Študij slovenščine na Univerzi v Celovcu, diplomirala o pasijonih leta 2002; Mož Herfried Ruhdorfer umrl po hudi in dolgi bolezni leta 2006, vdova. Štebenska pasijonska igra iz leta 1931 pri Mohorjevi v Celovcu leta 2007; „Štebenski pasijon“, članek v Mohorjevem koledarju leta 2008, str. 81–84. Promovirala na Univerzi v Celovcu o Florjanu Lipušu leta 2008; „Lipušs Identitätenkarussell“/Lipušev identitetni vrtiljak, Re Di Roma leta 2010*; „klagen-fragen-plagen“/tožiti-vprašati-mučiti, pesmi, Re Di Roma leta 2010*. Pesmi v antologiji „Wörterspuren 2011“/Besedni sledovi, Izd. Hubert Tassatti, Linz; „Gott im Verstand, das Herz in der Hand“/Bog v možganih, srce na dlaneh, 2011*; *Disertacija, pesmi in pripovedke v založbi Re Di Roma v Remscheidu, Nemčija; Nasilna smrt v taborišču in drugje, članka v Mohorjevih koledarjih v letih 2010/12; Koroške igre o Kristusovem trpljenju pri Koroškem deželnem arhivu 2012. Piše svoje knjige v glavnem za nemško govorečo koroško publiko.